

Lazarenko L.N., Associate Professor
Pryazovskyi State Technical University

RENDERING OF EMOTIONAL STATE OF THE CHARACTERS IN THE NOVEL "TREASURE ISLAND" BY R.L. STEVENSON: WAYS OF TRANSLATING

The article is devoted to the representation of emotional states of characters in the English language context (interjections, idiomatic phrases, low stylistic words, repetitions, inversion in the novel "Treasure Island" by R.L. Stevenson), the ways of their translation into the Russian language are analysed

Key words: *emotion, translation, connotation, interjection, idiom, repetition, inversion.*

УДК 81'255.4= 111'282:82

Лебедева Г.В., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

КОМПЕНСАЦІЯ ЯК СПОСІБ ПЕРЕДАЧІ АФРО- АМЕРИКАНСЬКОГО ДІАЛЕКТУ В ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

У статті окреслюються основні особливості афро-американського діалекту, представлені на таких рівнях англійської мови, як фонологічний, лексико-фразеологічний, морфологічний, синтаксичний. На прикладі оповідань О. Генрі висвітлено способи перекладу художніх творів з елементами афро-американського діалекту за допомогою кількох видів компенсації як одного з різновидів перекладацьких трансформацій.

Ключові слова: *компенсація, семантична, стилістична компенсація, контактна горизонтальна компенсація, контактна вертикальна компенсація.*

Тексти з елементами діалектів викликають особливе зацікавлення лінгвістів, оскільки більшість із них є наочними прикладами так званої неперекладності. Тексти з елементами афро-американського діалекту не стали винятком. Однак, ідеться

не про відсутність відповідників в українській мові чи труднощі передачі змісту такого діалекту через засилля реалій, йдеться про неперекладність самотньої, специфічної форми афро-американського діалекту, яка виявляється на всіх його рівнях: фонетичному, лексичному, синтаксичному.

Зазвичай, у перекладах художніх текстів афро-американський діалект реалізується лише у формі літературної мови, що дає право не вважати його адекватним оригіналу. *Метою* статті є окреслення багатогранності прийому компенсації як способу досягнення найбільшого комунікативного ефекту в тексті перекладу з елементами афро-американського діалекту. Відомо, що задля досягнення адекватності перекладу, перекладачі, як правило, деколи жертвують смисловим наповненням тексту. Оптимальним, звичайно, є такий переклад, у якому поряд із відтворенням основної функції тексту передано також усі функції його одиниць, однак, все це можна вважати ознаками ідеального перекладу. Для того, щоб отримати адекватний переклад, перекладачі послуговуються різноманітними способами, а саме: 1) створюють оказіональний варіант перекладу; 2) застосовують калькування; 3) вдаються до описового перекладу; 4) використовують зноски; 5) звертаються до прийому компенсації.

Розуміння сутності компенсації виникло доволі давно й деякі перекладачі-практики, не використовуючи самої назви терміну, писали саме про компенсацію. Першим поняття перекладацької компенсації ввів Я.Й. Рецкер, який зарахував цей прийом до вже відомих семи різновидів лексичних трансформацій. На його думку, *компенсація* (або компенсація перекладацьких втрат) – це *"заміна елемента оригіналу, який не можна відтворити в перекладі, на елемент іншого порядку, у відповідності з загальним ідейно-художнім характером оригіналу"* [Рецкер 2004, 128]. Рецкер розрізняє *семантичну* та *стилістичну* компенсацію. У випадку семантичної компенсації можна *"компенсувати втрачений неперекладний елемент перекладу з метою надання йому змістовності"* [Рецкер 2004, 202]. На думку автора, означений прийом часто застосовується для перекладу безеквівалентної лексики, і, у першу чергу, це стосується усіх видів реалій: географічних, етнографічних, фольклорних, міфологічних,

побутових, суспільних, історичних і под. Йдеться про реалії, характерні для країни мови оригіналу й аж ніяк не характерні для мови перекладу.

Варто також зауважити, що на думку Я.Й. Рецкера, семантична компенсація може мати два різновиди: *локальну (місцеву)* та *тотальну (загальну)*. Автор не дає чіткого визначення двом останнім поняттям, та з наведених ним прикладів можна зробити висновок, що локальна (місцева) семантична компенсація – це така, за якої компенсуються втрати, пов'язані зі вжитком реалій, характерних для країни вихідної мови і не характерних для цільової мови, а тотальна (загальна) семантична компенсація – це компенсація, яка використовується у випадках, коли значення прямого словникового відповідника одиниці вихідної мови адекватно не відображається у його перекладі на цільову мову [Рецкер 2004, 208]. Загальновідомо, що використання діалекту в тексті є важливим стильовим маркером. Перш за все, він містить у собі багато інформації про персонаж, який так чи інакше послуговується місцевою говіркою. З цього слідує, що перекладачеві необхідно вирішити для себе, яким чином можна передати таке відхилення від норми (якщо за норму сприймати кодифіковану мову).

Рецкер зазначає, що під час перекладу різноманітних територіальних чи соціальних діалектів використовується *стилістична й експресивна компенсація* – *"заміна одного засобу вираження іншим"* [Рецкер 2004, 234]. Автор наводить приклади заміни граматичних і фонетичних особливостей майже неможливого для відтворення лондонського діалекту кокні за допомогою засобів просторіччя. Натомість С. Флорін має зовсім протилежну думку з цього питання: *"Діалект необхідно передати якимсь чином так, щоб не заставляти лодонця – кокні говорити ламаною російсько-українською мовою"* [Флорин 1983, 102]. Тому спроба В.І. Матковської передати афро-американський діалект у романі Зори Ніл Герстон *"Мули та люди"* за допомогою різних діалектів української мови у будь-якому разі програє, оскільки втрачається суть самого афро-американського діалекту.

Текст з елементами афро-американського діалекту	Переклад на південно-західний український діалект	Переклад на південно-східний український діалект
<p>- Eugene Oliver said, "Aw dat wasn't hot. Ah seen it so hot till two cakes of ice left the ice house and went down the street and fainted." Arthur Hopkins put in: "Ah knowed two men who went to Tampa all dressed up in new blue serge suits, and it was so hot dat when de train pulled into Tampa two blue suits got off de train. De men had done melted out of `em."</p> <p>-Will House said, "Dat wasn't hot. Dat was chilly weather. Me and Joe Wiley went fishin` and it was so hot dat before we got to de water, we met de fish, coming swimming up de road in dust..."[2]</p>	<p>-Та се не жарко, – сказав Юджін Олівер. – жарко се тоді, коли два куска льоду уповзли з холодильника, уйшли надвір та впали в обморок.– А я знав двох хлопів, – додав Артур Гопкінс, – які їхали в Тампу, одягнені в нові сині шерстяні костюми, і було так жарко, що коли поїзд приїхав у Тампу, костюми вистрибнули з поїзда, а хлопів в них до цього часу вже розтанули.</p> <p>-Та це не жарко, –сказав Вілл Сміт. – Це прохладно. Колись ми з Джо Віллі пішли рибу ловити, а переддень було так жарко, що коли ми подійшли до води, ми увиділи, як риба виходила на дорогу, обидві поплавати в пиллюці[2].</p>	<p>-Та це не жарко, –сказав Юджін Олівер. – Жарко це коли два куски льоду виповзли з холодильника, вийшли на вулицю та впали в обморок.– А я знав двох чоловіків, – додав Артур Гопкінс, – які їхали в Тампу, одіті в нові сині шерстяні костюми, і було так жарко, шо коли поїзд прибув у Тампу, костюми випригнули з поїзда, а чоловіки в них до цього часу вже розтаяли.</p> <p>-Та це не жарко, –сказав Вілл Сміт. – Це прохладно. Колись ми з Джо Віллі пішли на рибалку, а перед цим було так жарко, шо коли ми дійшли до води, то побачили, як риба виходить на дорогу, шоб поплавати в пиллюці[2].</p>

З наведеного прикладу очевидно, що діалект афро-американців – мова знижена, така, що кардинальним чином відрізняється від стандартної, кодифікованої мови, у зв'язку з чим оптимальним способом її передачі в перекладі є компенсація втрат за рахунок використання розмовної мови й просторіччя, особливо, коли мова йде про переклад художніх творів, дія яких розгортається в ХІХ столітті, коли темношкіре населення Америки щойно отримало свободу від рабства. Зрозуміло, що рівень освіченості та культури у нього було вкрай низьким, і це, звичайно, знайшло своє відображення в мові. Видається цікавим розглянути, яким чином три різні перекладачі на прикладі трьох різних творів розв'язали проблему передачі негритянської мови, при цьому всі вони перекладали одного й того ж автора. Джерелом аналізу нами було взято оригінали та переклади трьох оповідань О. Генрі, а саме: "*Jeff Peters as a Personal Magnet*" ("*Джеф Пітерс як персональний магніт*" в пер. М. Дмитренко), "*A Municipal Report*" ("*Муніципальний звіт*" в пер. Ю. Іванова) та "*Thimble, Thimble*" ("*Гра в наперстки*" в пер. М. Рябової).

Доречним буде надати невеликий опис особливостей афро-американського діалекту, які автор відобразив у своїх творах. Найпомітнішим з того, що можна виділити, прочитавши оповідання мовою оригіналу, є те, що основні відхилення від норми зустрічаються саме на **фонологічному рівні**: а) у першу чергу йдеться про редуцію звуків. Графічно це відбувається таким чином: редукована літера замінюється на апостроф: *'scuse* (excuse), *gen'lemen* (gentlemen), *jes/jus'* (just), *mawnin'* (morning), *nothin'* (nothing), *sayin'* (saying), *tryin'* (trying), *Vi'ginia* (Virginia) та ін; б) звук [ð] замінюється звуком [d]: *dat* (that), *de* (the), *dis* (this); в) звук [o:] замінюється звуком [o]: *mo'* (more), *No'th* (North), *po'* (poor), *reso'ces* (resources);

Зустрічаються й поодинокі випадки фонетичних відхилень від норми: *ax* (ask), *gwine* (going), *marse/marster* (master), *obleeged* (obliged), *puffeckly* (perfectly), *suh* (sir) та ін.

На **лексико-фразеологічному рівні** в тексті оригіналу зустрічається багато слів, які, наприклад, словник *Longman Dictionary of Contemporary English*, дає з приміткою *informal* (тобто ці слова можна розглядати як знижені): *ain't*, *howdy*, *ma*, *Missus* та інші[8].

Зустрічається дуже багато відхилень від норми на **морфологічному рівні**, хоча відхилень на **синтаксичному рівні** не було помічено:

1) використання неправильних форм дієлів у минулому часі:
you've growed, I knowed you;

2) неправильно, з позиції стандарту, використання форм дієслова *to be* (як в теперішньому, так і минулому часі):

[...] you was [...];

[...] you is de gen'l'man [...];

3) неправильно, з позиції стандарту, уживання однини дієслів з іменниками в множині:

[...] few folks ever has business out there [...];

You gen'lemen is tryin' to have fun [...];

The seats is clean [...];

4) неправильно, з позиції стандарту, вживання дієслова 1 особи однини: *I needs, I knows, I has, I sees* і т. п.

Усі три перекладачі по-різному підійшли до проблеми перекладу афро-американського діалекту. Так, М. Дмитренко, орієнтуючись на українську літературну традицію, у своєму перекладі оповідання "*Джеф Пітерс як персональний магніт*" йде таким шляхом: спотворює мову персонажа з граматичної точки зору, роблячи її аграматичною, наприклад, у перекладі іменник чоловічого роду перетворюється на іменник жіночого роду й узгоджується з дієсловом жіночого роду у минулому часі:

"Boss," says he. "Doc Hoskins am done gone twenty miles in the country [...], and Massa Banks am powerful bad off [...]" (10, 89) – Ex, пане, – говорить дядько Том, – лікаря Хоскінса поїхала з міста за двадцять миль [...], а суддя Бенкса геть хвора [...]. (4, 167).

Таким чином, М. Дмитренко відтворює діалект за допомогою безграмотної мови (з позиції стандарту), як було зазначено вище, мови аграматичної. Тим не менш, на нашу думку, це не найкращий спосіб перекладу, оскільки аграматичне мовлення є ознакою людей, мова яких не відповідає загальноприйнятій мовній нормі, та, незважаючи на те, що афро-американський діалект теж не є літературною мовою, у випадку з афро-американцями ми не говоримо про людей, чия мова далека від стандарту, ми говоримо про людей з мовою заниженою,

такою, у якій (так само як і в територіальних діалектах) є свої власні норми.

Однак, якщо точно окреслити метод компенсації застосований М. Дмитренко, то можна говорити про *контактну горизонтальну компенсацію*, введену вищезгаданим Рецкером. Під контактною горизонтальною компенсацією ми розуміємо компенсацію, за якої семантичні елементи, прагматичне значення, а також стилістичні нюанси, які відображено в тексті оригіналу одиницями одного рівня й втрачені в перекладі, відтворюються в тексті перекладу одиницями того ж рівня (тобто фонетика передається фонетикою (письмово це здійснюється графічно), лексика-лесикою і под.) у тому ж самому місці тексту цільової мови, що й у тексті вихідної мови.

Натомість, перекладач Ю. Іванов пішов іншим шляхом: на фонологічному рівні він замінив слово "сер" на "сар", а також спробував компенсувати втрати перекладу на рівні синтаксису, розбивши надзвичайно довге речення в оригіналі на короткі речення в перекладі (які є значно характерними для української мови):

"Boss," he said, "fifty cents is right; but I needs two dollars, suh; I'm obleeged to have two dollars. I ain't demandin' it now, suh; after I knows whar you's from; I'm jus sayin' that I has to have two dollars to-night and business is mighty po'." (9, 244) – *Сар, – сказав він, – п'ятдесят центів є справедлива плата, тільки мені потрібно два долари, обов'язково потрібно два долари. Не те щоб я вимагав їх від вас, сар, адже я знаю, що ми з вами обидва з Півдня. Я так кажу тільки через те, що мені обов'язково потрібно два долари... Бо клієнтів нині мало* (5, 98).

Таким чином, Ю. Іванов практично жодним чином не компенсує втрати під час відтворення негритянської мови, хіба що на фонологічному рівні й одноразово використавши прийом компенсації на рівні синтаксису. У першому випадку, так само як із випадком перекладу М. Дмитренко, йдеться про контактну горизонтальну компенсацію. Щодо компенсації на рівні синтаксису, то її можна вважати *контактною вертикальною компенсацією*.

Під контактною вертикальною компенсацією ми розуміємо таку компенсацію, за якої елементи семантики, прагматичне значення, а також стилістичні нюанси, представлені в тексті оригіналу одиницями одного рівня й втрачені під час перекладу, відтворюються в тексті перекладу одиницями іншого рівня (тобто лексика передається синтаксисом, фонетика-лексикою і та ін.) у

тому ж місці тексту цільової мови, що й у тексті вихідної мови [Рецкер 2004, 250].

Щодо перекладу М. Рябової, то діапазон застосованих нею прийомів значно ширший ніж у М. Дмитренко та Ю. Іванова. Перекладач спробувала одночасно задіяти всі мовні рівні: фонологічний, лексико-фразеологічний та синтаксичний, переважно використовуючи прийом контактної вертикальної компенсації.

На **фонологічному рівні** перекладач відтворила свідомо спотворені слова: "жентмуни", "місус".

На **лексико-фразеологічному рівні** текст перекладу багатий на розмовно-просторічні слова: "малий", "штука" (у значенні хитрість, фокус), "надувати" (у значенні обманювати, дурити), "приказати" (у значенні дати настанову), "потішитися" (у значенні покепкувати, насміхатися), "сдутися" (у значенні здаватися), "кумекати" (у значенні розуміти), "черкнути" (у значенні побачити). Крім того, перекладач скористалася словами зі зменшувальними суфіксами: "рочки", "туточки". На **рівні синтаксису** перекладач намагається компенсувати втрати перекладу шляхом використання окличних речень там, де в оригіналі вони є розповідними:

"You gen'lemen is tryin' to have fun with the po' old nigger. But you can't fool old Jake." (11, 375) – Ви, жентмуни, надумали потішитися над бідним старим нігером! Та тільки старого Джейка не надуєш! (3, 598)

Більше на **рівні синтаксису** прийом компенсації не застосовується. Перекладач зберігає той самий поділ речень, що й в оригіналі, хоча для розмовного мовлення, яке вона мала на меті зімітувати, характернішими є коротші речення: *"You was a po' skimpy little boy no mo' than about fo-teen when you lef' home to come No'th; but I knowed you the minute I sot eyes on you."* (11, 375)– Сухезним ви малим були, чотирнадцяти рочків з роду – віку, коли ж бо покинули рідний дім та чкурнули на Північ; та туточки я вас і скумекав, як тільки на вас оком черкнув. (3, 598-599) *"The other gen'lemen resembles you mightily, suh; but you can't fool old Jake on a member of the Old Vi'ginia family."*(11, 375) – Другий джентльмен на вас куди більше скидається, сер, та тільки старого Джейка не надуєш, жентмуна зі старого віргінського сімейства він ні з ким не сплутає. (3, 599).

Незважаючи на те, що М. Рябова застосовує прийом компенсації значно ширше ніж решта перекладачів, використовуючи перш за все *вертикальну компенсацію* (переважно контактну), все ж її переклад не передає всіх особливостей негритянського мовлення й мова персонажа афро-американця здається штучною, а інколи й нелогічною. Так, наприклад, не зрозуміло, чому Джейк говорить нормативне "джентльмен" й водночас використовує викривлене "жентмун". Також у тексті перекладу зустрічаються різностильові елементи. Наприклад, поряд із книжним словом "сімейство" зустрічається архаїчно-просторічне "куди більше скидається", поряд із архаїчним "потішитися" – сучасне "нігер". Отже, на нашу думку, дуже важливим є те, що під час відтворення етносоціальних діалектів, у тому числі й негритянського діалекту англійської мови, компенсація здійснюється переважно на фразеологічному рівні, однак, очевидно, що чим якісніший переклад, тим більше в ньому задіяно одиниць інших рівнів. Про це свідчать і уривки з наведених вище перекладів: чим різноманітніша палітра способів застосування методу компенсації, тим повніше в перекладі досягається комунікативний ефект оригіналу, тобто компенсація набуває цілісного, тотального характеру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Кассен Б.* Вступне слово // Європейський словник філософій. Лексикон неперекладностей. – Т.1. – К.: Дух і Літера, 2009. – С. 13—16.
2. *Матковська І.В.* До проблеми перекладу текстів з елементами афро-американського діалекту (на прикладі роману З.Герстон "Мули та люди")// Науковий вісник Черкаського державного технологічного університету, Філологічні трактати, -Том4, №3 '2012.
3. *О. Генрі.* Гра в наперстки/пер. М.Рябова//О. Генрі. Збірка оповідань: В 3 т. – Т. 2. , 2006. – с. 590-604.
4. *О. Генрі.* Джеф Пітерс як персональний магніт/пер. М.Дмитренко//О. Генрі. Збірка оповідань: В 3 т. – Т. 2. 2006. – с. 165-172.
5. *О. Генрі.* Муніципальний звіт/пер. Ю.Іванов//О. Генрі. Збірка оповідань: В 3 т. – Т. 3. , 2006. – с. 89-106.
6. *Рецкер Я. И.* Теория перевода и переводческая практика. Очерки лингвистической теории перевода/Дополнения и комментарии Д. И. Ермоловича. – М.: "Р. Валент", 2004. – 240 с.
7. *Флорин С.* Муки переводческие: Практика перевода. – М.: Высшая школа, 1983. – 184с.

8. *DCE – Longman Dictionary of Contemporary English*. : Longman Group Ltd, 1998. – 1303 pg.

9. *O. Henry. A Municipal Report//O. Henry. Selected stories*. – М.: Progress Publishers, 1977. – p. 236-252.

10. *O. Henry. Jeff Peters as a Personal Magnet//O. Henry. Selected Stories*. – М.: Progress Publishers, 1977. – p. 87-94

11. *O. Henry. Thimble, Thimble//O. Henry. 100 Selected Stories*. – Herefordshire: Wordsworth Editions Ltd., 1995. – p. 370-379.

Стаття надійшла до редакції 19 квітня 2013 року.

Лебедева А., студ.,

Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

КОМПЕНСАЦИЯ КАК СПОСОБ ПЕРЕДАЧИ АФРО-АМЕРИКАНСКОГО ДИАЛЕКТА В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Исследование посвящено особенностям афро-американского диалекта, представленных на таких уровнях английского языка как фонологический, лексико-фразеологический, морфологический, синтаксический. На примере рассказов О.Генри в статье кратко изложены основные способы перевода художественных текстов с элементами афро-американского диалекта при помощи различных видов переводческой компенсации.

Ключевые слова: *компенсация, семантическая, стилистическая компенсация, контактная горизонтальная компенсация, контактная вертикальная компенсация.*

Lebedeva G. Stud.

Institute of Philology National Taras Shevchenko University of Kyiv

COMPENSATION AS A TECHNIQUE OF TRANSLATION OF AFRICAN-AMERICAN DIALECT IN BELLES-LETTRES

The research focuses on studying major features of the African-American dialect on phonological, lexical, phraseological, morphological and syntactic levels of the English language. The article deals with different approaches to translation of belles-lettres comprising elements of African-American dialect, particularly O.Henry's short stories, using various types of compensation.

Key words: *compensation, semantic, stylistic compensation, contact horizontal compensation, contact vertical compensation.*